

Davart criticar literatura

Autor(en): **Camthias, F.**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **11 (1909)**

PDF erstellt am: **28.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-882098>

Nutzungsbedingungen

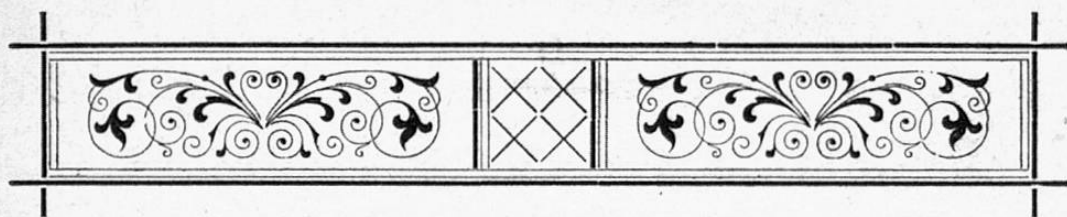
Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Davart criticar literatura.

Tras maletgs ne semeglias fan ins ina doctrina pli tgunsch clara e capeivla, che mo cun schetga teoria. Per quei cunvegn ei era cheu d' entscheiver cun ina semeglia. Qual Grischun ha aunc mai viu ina fiasta de cant? Mo en Surselva han gleiti vègn de quellas fiastas giu liug. En nossa domonda, davart igl art de criticar literatura, eis ei intressant ed instructiv de considerar il cundrez della critica approbau per las producziuns dils chors concurrents. —

Nus essan en la Foppa. In oreifer bi di de permavera, suenter bia dis freids e bletschs. Igl arviul bi blau dil tschiel sepusa dad ina vart sil Mundaun e Signina, da l' altra sil liung e lad crap de Flem. Il pli vegl cantadur della contrada, nies Rein alpin, va tempradamein dals plauns sablunus ora — sia canzun ha de temer neginas criticas. —

En in adatau plaun de curtins sper in vitg regia veta festiva fetg viva. Numerus chors sur-silvans ein serimnai cheu sil prau permavaun denter la pomera schiglioc frequentada mo dals modests e legers cantadurs cun alas, che rescan era nuot dalla critica. Plazzai en retscha suenter bias meas liungas, sefortificheschan cantadurs e cantaduras pil proxim combat.

Giudem la piazza festiva sesaulza l' aulta e larga laupia cuvretga cun aissas sin pliras varts, sinaquei che las harmonias vegnien rebattidas anavon encunter il pievel auditor. Giu da leu porchan ils chors oz lur meglieras canzuns per divertiment dil pievel. Ge, igl ei ina solegliva, legreivla fiasta populara! Pil pievel vegn ei cantau, il pievel duei mirar e tadar, schar plascher e giudicar. Sa il pievel giudicar?

Daveras il cumin um mira e teidla cun beinvulenta atenziun, e finida la canzun, dat el siu pareri sin ina moda ne l' altra, applaudescha pli u meins. Tonts auditurs — tonts derschaders! Ina canzun dil lungatg matern vestgida el lungatg internazional, la harmonia, ei bein scadin carstgaun el cass de saver capir, guder e valetar sco s' auda?

Ei para; denton, mintgin retscheiva las impressiuns mo tenor sias habilitats. Il pievel giudichescha plitost suenter l' impressiun generala e superficiala, che la producziun lai anavos. Ed igl

auditori cumin buca scolau ei savens partischonts; mintgin lauda tenor simpatia plitost ses amitgs ed enconoschents.

Ils cantadurs concurrents ein denton seredunai buca mo per far plascher al pievel, anzi per gudignar tschupials de meret en in serius combat. Perquei drova ei cheu in meglier cundrez de dertgira, ina critica competente e fundamentala, fina ed artistica. E mirei quei tribunal leu en funcziun! Denter la laupia gronda dils cantadurs e la piazza digl auditori sesaulza suls tgaus della fuola ina laupia pli pintga cun ina scala, in tscha bergal dentuorn, ina meisetta e treis supias. Ils cantadurs miran cun buca pauc respect sin quei lautget della giusta e sils treis sabis, ch' ein passai si leu cun ruasseivla preschientscha. Quels ein oz propi ils delegai e representants digl auditori, quels che han de far la critica de gests experts. —

E quei ei in uffeci de confidanza. Quels derschaders ein clamai da pli dalunsch neutier; mo quei commember, che ha de giudicar davart la pronunzia della viarva, ei in romontsch nativ. A casa lur ein quels derschaders professurs u directurs de cant u musica, mintgin in' autoritat renconoschida en siu rom special. Forsa ei in u l' auter perfin sez bien cantadur.

E pertgei treis recensents silla tribuna? Treis

dèls han pli bia ureglias che mo in, treis pon examinar pli detagliadamein las bunas e schliatas qualitats dellas producziuns; in triumvirat conderscha ora pli segir la gesta, nunpartischonta sentenza. Quels critichers leu cul rispli entamaun, cun in exemplar dellas canzuns de pag avon lur égl, cun in glas aua speras per stizar l'eventuala seit, ein pia sepinai per exacta, conscienziusa lavur spirtala.

Gia a casa han els studigiau quellas composiziuns e ponderau oravon, co quellas hagien de vegnir tschaffadas si e luvradas ora. Buca propi las lavurs dil poet u dil componist vegnan ussa suttamessas alla critica, anzi mo igl art executoric dils cantadurs. E tonaton, tgei atenziun ed exacta premura demuossan quels experts! Els san bein, che lur uffeci sez ei buca pauc critics, essend ch'ei dat denter igl ulteriur auditori biars personals, directurs e musicants, che han medemamein fina udida e bien giudeci e fussian era capavels de far ina gesta recensiu. Savend che lur atgna critica vegn a vegnir criticada e controlada, ein ils critichers officials fetg precauts e sesprovan ded esser tuttina gests, benevolents e nunpartischonts encunter tuts chors concurrents.

Mintgin lavura independentamein da l'auter. In fa mo stem principalmein silla harmonia dils accords, sils grads de forza, che las vuschs appli-

cheschan; in secund criticher examinescha la formaziun dil tun ed il ritmus, in tierz giudichescha giud la pronunzia della viarva e l'expressiun clara e duida dellas ideas, dil character digl opus poetic e musical. Ed ultra de quei dat minga criticher sia nota davart l'impressiun totala della produenziun. Pia cheu vegn ei pesau cun fina stadera!

Alla fin dil conquors cantic seretillan ils derschaders per in' uriala, per preparar ensemen aunc pli madiramein la difficultusa classificaziun dils chors. E finalmein serimnan las roschas cun lur bandieras puspei entuorn il lautget dil truament. La sentenza ei ussa madira ed anflada. Ils dirigents e cantadurs han il batta-cor quasi sco il giuvenessendi. —

Ils experts compari declaran tras lur president de haver giudicau conscienziusamein, mo che els sappien malgrad quei buca pretender ded esser absolut infallibels en lur sentenza. Fallir san producents e recensents! — E la critica a bucca vegn completada dals experts pli tard aunc tras in rapport stampau. Ils mussaders de cant salvan il rapport stampau, legian savens quel, miran en quei spieghel, che muossa lur buns success, mo era las mendas. La critica veramein scientifica muossa ad els la via tier continuai progress e novs terlichonts tschupials. Era sche la critica

fa mal enqualgadas, perforont sco ina guila la vischigia della vanadat, ein cantadurs raschuneivels tonaton engrazieivels per bunas e fundadas criticas ed han avantatg da quellas. —

Quels principis davart il criticar canzuns ein era tier nus bein enconuschents e populars e savens applicai ed approbai cun success. Mo quei cundrez perfeczionau per giudicar endretg canzuns para a mi ded esser exemplarics, ge ideals, per aunc auters roms della critica. Sche mo era la critica literara stess sin in aschi aultscalem! Gest perquei havein nus examinau pli datier quella moda de criticar canzuns, per illustrar cheutras sco cun ina semeglia ed analogia la moda de criticar literatura. E schon cheu sa ei vegnir detg: Vegn ei duvrau tonta premura e precauziun per giudicar endretg las prestaziuns de sempels cantadurs, che s' occupeschan mo cugl art executoric, porschend las ovras ded auters, poets e componists: merettan lu buc era quels emprems aucturs, che lur scaffiziuns vegnien retschartas e valetadas tenor gests e raschuneivels principis de critica?

Ins savess perquei dir als recensents de literatura mo quei: Mei e fagiei il medem; emprendei dals experts de cant silla tribuna della giusta! Administrei vies uffeci, de giudicar poesia e prosa, cun semglienta atenziun e conscienziusadat!

Mo per anflar pli segiramein ils dretgs prin-

cipis della critica considereien aunc avon en general, tgei muntada il criticar ha. Nus observein, che producziun e critica van per regla maun en maun en l'activitat humana. La critica representa in regulativ u correctiv, ina controla per la producziun.

In exempel renomau perquei porscha la Bibla a nus sin l'emprema pagina. Igl emprem capetel dil cudisch sogn raquenta dal scaffiment dil mund veseivel entras il Tutpussent. Suenter minga grond pass che quella scaffiziun gigantesca fa, suonda el text biblic mintgamai ina recensium de quei ch'ei produciu. Igl auctur dil mund lavura buca senza critica, el ei siu agen criticher. Sis gadas legin nus: «Et vidit Deus, quod esset bonum.» E Dieus ha viu, ch'ei fuva bien. Ed alla fin della raquintaziun vegn ei dau all'ovra divina il predicat «Fetg bien.» «E Dieus ha considerau tut quei, ch'el ha fatg, ed ei fuva fetg bien (valde bona).»

Dieus ei suttaposts a negina fleivlezia; quei ch'el fa, ei tut bein fatg. Il carstgaun denton mereta en siu operar buc adina la nota: valde bene — errare humanum est. —

En tut sias ovras, era en las literaras, po il carstgaun ir en èrr, buca mo perquei che sia energia ei spossada, sia veglia inclinada viers quei, che garegia meins sforz e stenta ed ei aschia era

fleivel e mendus; anzi era perquei, che la latiarna de siu intelletg fa savens buca clar avunda. Carstgauns genials ein rars, e gnanc las ovras de quels ein senza macla e menda. En siu operar ei il carstgaun savens era memia impulsivs e vehements, dat la direcziun entamaun alla fantasia persula, drova stagn pauc reflexiun e critica duront la lavur. Da cheu las errurs!

Mo sinaquei ch' il carstgaun crodi buca ord igl equiliber, sappi correger sesez e completar ton sco pusseivel quei che manca tier la perfecziun, ha Dieus dau ad el per remiedi e cuntrapeisa ina buna porziun «spért critic». L' intelligenza humana ha ge la forza buca mo de patergar ed exprimer en ovras ils pertratgs, anzi era de turnar anavos sils agens pertratgs entras la reflexiun. Ella po examinar sesezza, controlar sesezza e ses products, giudicar, en con lunsch quels correspundien agl ideal internamein contemplau.

Criticar bein sesez ei bein il pli impurtont rom digl art critic. Perquei schevan schon ils vegls grecs: «Empren d' enconuscher tetez!» Il plaid criticar deriva era dal grec: crino, che vul dir zavrar, separar. Sco il graun vegn zavraus dalla paglia e puorla, aschia duei il ver e bi e bien vegnir liberaus, alzaus ord la massa dil faulz, mitgiert e schliet. Il carstgaun, che fallescha e

pitescha donn dall' errur, duei corregier sesez e sias ovras, reflectar, co far progress en tut bien, co sesalzar successivamein entras exercecis sils aults de sabientscha e virtuositat. Havend numnadamein igl intelletg funzionau sco derschader sur sesez en madira reflexiun ed aschia enconuschiu la dretga direcziun, vegn era la veglia dil carstgaun portada encunter il bien, per il qual ella ei scaffida. La buna critica promova aschia il progress el bien.

La historia de scadina scienza, de mintga art e mistregn muossa a nus, co la continuada applicaziun della critica ha promoviu in progress suenter l' auter els divers roms ded activitat humana. Nua ch' il spért critic maunca, ei il moviment tiel meglier plauns. En las ovras dils animals observein nus buca migliurament e progress.

Il duvrar il cunti e laforsch della critica vid sesez plai denton buca tuttina a tuts, era buc a literats. Il carstgaun giuven ha naturalmein pli pauc spért critic, ch' il vegl ed experimentau. Ils giuvens han per regla pli viva fantasia e pli reha produenziun, ils vegls ein d'aventai ella scola della veta pli madirs e prudents, pli freids e critics. Ed ual perquei che biars drovan memia pauc critica vid sesez e lur ovras, perquei eis ei necessari, che la critica vegni procurada dad autras varts.

Il criticar ils auters, quei para ded esser in

bien ton pli lev! Per quei rom digl art critic han biars daveras era buca pintga premura! Denton vegn ei bein a restar ver, che mo quel, ch' enconuscha bein sesez, seigi era in bien criticher de siu proxim. Igl uffeci de derschader ei tonaton da vegl enneu staus in dils «critics». Cheu en questiun vegn mo igl uffeci de truar sur cudischs de literatura. — Dat ei reglas approbadas per giudicar endretg sur products literars? — Quei ch' ei scret entochen cheu, ei detg sco per rumper via en quella nossa damonda. —

Ina canzun, in epos, in drama, ina raquintaziun sa bein mintga carstgaun valettar competentamein? Quels fretgs della literatura ein ge porschi pil pievel, sco las producziuns silla fiasta de cant. Il carstgaun, seigi tgi ch' el vul, dat ge giu siu pareri davart quei che vegn offeriu ad el. Mo era cheu stovein nus dir: Sco il criticher, aschia la critica; sco il carstgaun, aschia siu stil; mintgin fa, sco el sa; bien derschader — gesta sentenza; schliet derschader — sentenza fallida!

Il pli competents de scheziar la valetta de sia lavur duess igl auctur sez din' ovra literara esser. El enconuscha il product de siu spért en sia svillupaziun, naven dalla concepziun e naschientscha, tochen tier la davosa carschientscha. Sco ils geniturs enconuschan il character de lur affons il meglier, aschia enconuschan ils auturs

de literatura vertits e mendas de lur ovras il meglier, nun ch' els seigien sco la mumma, che manegia, che ses affons seigien ils pli bials sil mund! Sch' in literat ha pia sez confessau: Quella u tschella ei mia megliera lavur, sche vegn ins a stuer risguardar quei giudeci.

Mo recensar l' atgna ovra suenter ch' ell' ei surdada dal producent al consument — quei cunvegn buca: Ludar sesez ei buca lubiu e tgisar sesez va vess! —

Suenter ch' in auctur ha dau ora siu product, spetga el, che si' ovra fetschi bien effect, vegni observada, retscharta, gudida dad enzatgi. Era ina lavur poetica literara ha sia destinaziun. Tgi fa zatgei adumbatten? Ils comedians fan buca comedia avon ils bauns vids. Igl auctur cloma tras sia ovra egl uaul e spetga lu anavos dalla spunda — in echo — la recensiu de sia lavur. Silla damonda, desideresch' ins ina risposta, silla porschida, ina retschevida. Suonda sill' offerta negina retschevida, risposta ne ge ne na, sch' ei il contract restaus a mesa via!

Per quei fan literats, poets, artists buca sez la critica en atgna caussa, anzi vulan vegnir per tscharts dapart de lur publicum, co lur ovras hagian plaschiu, fatg impressiun e fretg. Els han era de basegns, che enzatgi fetschi stem e fei sin lur clamar e spluntar, buca mo per esser segirs

dil bien effect de quei, ch' ei gia porschiu, anzi era per saver, co secontener egl avegnir. Il laud meritau dat nova curascha, il castitg retschiert fa semegliurar. La critica literara ei savens sco ina buna canna porschida agl autur pil viadi ulteriur; savens retscheiva igl autur puccont era bravamein la torta entras la critica condemnonta.

Criticar endretg literatura, far il derschader sur las prestaziuns dils producents literars, ei buc aschi lev. La critica ei in' arma, che sa era vegnir duvrada per don agien ed jester. E quels che drovan mal la critica, numnan ins criticasters. Buca mo il producent, era il recensent sa esser in puccont. Igl ei enconuschent, che gronds poets han buca giu gronda stema encunter recensents de lur ovras. Goethe ha ge scret ils plaids de schliata luna: «Schlagt ihn tot den Hund, er ist ein Recensent!» Perquei che la critica ei savens en schliats mauns, ha era il plaid «criticar» survegniu plitost in schliet senn. El vul dir savens: encurrir neunavon las mendas, censurar las fleivleziyas, trer tras il tschariesch ils fallaments dil proxim. La critica malvuglida, tussegada, malgesta sa impedir igl effect e success ded ina bun' ovra — silmeins per in temps e prender la curascha ad in auctur de scaffir enzatgei de niev.

Perquei ei la damonda bein lubida: Tgi ei qualifcaus de truar en fatgs literarics? La rispo-

sta ei sco quella ch' ei dada anson silla domonda: Tgi sa giudicar sur las canzuns silla fiasta de cant?

Il dretg de criticar — cunzun culla bucca — quel ston ins schar a mintgin, ual sco silla fiasta de cant. Mo las criticas differentas ein era de valor differenta. La critica sa star sin pli u meins ault scalem. Il pareri dil cumin um dil pievel vegn buc a meritar tonta peisa, ton risguard, sco quel din fin expert. Mo savens van tonaton la critica aulta scientifica e la sempla critica populara d'accord sur la valeta din opus. Il pievel, ch' ei sez il pli grond poet sin tiara, ei bein empau competents per giudicar canzuns, dramas, raquintaziuns de siu agen lungatg! Ual nies pievel romontsch passa per in attent observader, per in criticher de madir giudeci e gest sentiment pil bi e dueivel en la literatura. Sche nus examinein nossa literatura orala, ella quala il patertgar e sentir dil pievel comparan suravi, vegnin nus tier quella conclusiun honorifica per nossa naziun. E tgi che capescha de tucrar e muentar il cor dil pievel, quel che sa bein dir e cantar quei che la olma populara ha oransum, interpretond ella literatura quei che la naziun carezescha u hassegia il pli fetg: quel vegn baul ne tard ad anflar in echo el pievel sez, gie aunc dapli: engrazieivla carezia, admiraziun, entusiasmus. Il pievel va aschi lunsch, ch' el tschenta monuments a ses

poets e literats ual sco ad outras persunas, che han acquistau gronds merets per sia tiara. —

Mo da l'otra vart ston ins era considerar, che nies cumin pievel ha de seoccupar pli fetg cun l'agricultura che culla literatura. In bi muvel ei il grond quitau dil pur, buca ils bials cudischs. Ed il pievel giudichescha caussas literaras mo suentar siu horizont intellectual, mo suentar la pareta, va savens buc avunda afunds els detagls. La favur populara ei era variabla sco l'aura e la glina. Da sesez ano ei il pievel en fatgs de literatura savens plauns, phlegmatics e malidis.

Ual perquei drova la literatura, cunzun quella, che vul alzar il pievel era empau pli ault, igl agid dad ina critica savieivla, aduala, congeniala. Sil camp della literatura eis ei sco silla fiasta de cant: Ins tscherca derschaders competents.

Per schar giudicar giud canzuns, enquer' ins buca experts denter miedis, advocats, architects, picturs. Quels schessan: Quei ei buca nos fatgs; nus vulein buca truar sur caussas a nus pli u meins jastras. — Ed en la literatura? Sur lavurs scientificas giudicheschan ils umens della scienza, ils specialists, mintgin nua ch'el ei de casa. E sur ovras de poesia, belletristica?

Quels products san ils poets, literats apprezzar il pli competentamein. In poet criticheschi

l' auter, mo senza squidonza, rivalitat, anzi cun beinvulenta collegialitat! Dad in criticher, che enconuscha la technica literara, ch' ei aduals u superiurs agl auctor recensau, ariguard talent e vertit, san ins spitgar ina critica de pli aulta valleta, ina recensiuon esthetica e practica, che metta buca mo sil candalier las terlichontas qualitats dell' ovra, anzi muossa era la via pli lunsch tier ulteriura perfecziun. Il criticher savieivel vegn a sefundar sils dretgs principis de critica, vegn a zavrar ora il ver dal faulz, il bien e cuzzeivel, dal lev e svaneivel.

In tal recensent ei semiglions als derschaders de canzuns silla tribuna della fiasta de cant. Enconuschend sia responsabilitat, vegn el ad examinar exact l' ovra offerida. El di, schebein igl auctor ei staus ventireivels enten l' elecziun della materia, sch' el hagi anflau persuenter la dretga fuorma, il dretg stil u vers; el dat in' idea della ovra cun dir, tgei pertratgs principals seigien expressi, el muossa co las leschas della composiziun ein applicadas e porscha en siu rapport in maletg, ina caratteristica digl opus recensau, illustront sia pretensiuns cun allegar emprovas ord quel.

Cura ch' ins legia ina tala critica, survegn ins l' impressiuon, che la lavur dil recensent sez seigi in studi, che ha valzen era independentamein dal cudisch examinau. Pertgei in tal criticher

porscha era dal siu agen enzatgei, el completescha l'ovra jastra cun pertratgs de siu agen spért. Pér entras in bien e capavel criticher survegn ina bun'ovra la duida terlichur externa, l'approbaziun domandada, renconuschientscha e succes el publicum. Ina buna e ferma ovra literara mereta era ina aulta e niebla critica.

Ils recensents fan aschia ils mediators, ils «mulissiers» denter producents e consuments. Els annunzieschan las obras che comparan, decidan sur la sort dils cudischs, avon che quels vegnan ora el pievel. Lur damonda ei quella: acceptar ne refusar? Il bien vegn acceptaus cun plascher e laud, e recommandaus als amitgs de literatura. Il schliet vegn refusaus ne buca menzionaus. Laud e reclama mereta mo il bien e saun. —

Dat ei reglas per la critica? Il fundament de tut giudicar, era dil giudicar literatura, sto esser la giusta. Ad in criticher, che condemnescha enzatgei mo per motivs personals, ne lauda enzatgei encunter sia savida e perschuasiun, duess ins serrar la bucca ne prender la plema orda maun. Giustia recloman tuts, amitg ed inimitg. La giusta ei ina vertit cardinala era per ils recensents de cudischs!

Mo era las outras vertits cardinalas munglass in bien criticher posseder: la prudientscha, pertgei igl uffeci de derschader ei sin tuttas lingias

buca levs. Prudents e precauts sto il recensent esser, sinaquei ch' el distribueschi laud e castitg, premi e peina cun plaids bein ponderai. Il laud sto esser moderaus, ch' el schendri buca quét, il castitg astga buca esser memia nauschs e grevs ed offensivs. —

Era cun fermezia sto il criticher esser armaus, pertgei ils recensents vegnan savens complicai en combats! La critica ei ge in' arma. Enqualga vegnan aucturs e recensents en carplina, enqualga vegnan plirs recensents sez buca perina, davart la valeta della medema ovra. Fermezia sto il criticher mussar el combat encunter la literatura schliata immoralala.

Finalmein ei era la tempronza, moderaziun, e migeivladat de recomandar als censurs de literatura. Giustia unida cun migeivladat dat la dretga tempra ad ina sentenza. »Vita brevis, ars longa» di il latin; Migeivladat el truar merrata il carstgaun, era il literat, pertgei el fallescha tgunsch e contonscha plaun e vess en questa quorta veta il spitg della virtuositat. —

Cunzun nos critichers romontschs duein buca esser memia rigurus, mobein giudicar cun moderaziun e migeivladat. Per pliras raschuns. La literatura stat en proporziun cun la populaziun, cul sulom, sil qual ella crescha e flurescha. Nossa pintga populaziun romontscha ei aunc en sesezza

dividida. Nossa literatura ha perquei buc in fundament, in funds extendiu sco las literaturas grondas vischinas. Il reto-romontsch numna mo duas treis valladas pli sias, buca grondas tiaras! Il meter, cul qual il criticher literar mesira literaturas grondas, ei buca commensuraus per nossas relaziuns pintgas. —

Mo sch' ins pren tut en consideraziun, maungla la pintga literatura romontscha buca seturpi-giar avon las autras. Nua sil mund dat ei valladas pressapauc tuttina grondas sco nossa Sur-selva, Engiadina, che havessen produciu persulas tonta buna literatura sco ellas? En proporziun cul diember dellas olmas havein nus reha literatura orala e scretta. Nies pievel ha quei ch' el mereta e po portar. Pertgei producziun e consum van era cheu maun en maun. Il pievel e ses literats e poets van a bratsch per la medema via. Vuless in auctur ne l' auter prender memia liungs sbargats, vegnir neunavon cun gronds cudischs, gronds romans, dramas, epos, sche stuess el gleiti seperschuader, ch' ins lai ir el persuls: a nus manca ge leutier il grond theater, il grond auditori, che paga las spesas dina pli custeivla producziun literara. —

Era duein nos critichers bein risguardar, che era nies lungatg romontsch ha mo resursas proporcionadas alla stretgadat della vallada grischuna e naziun agricola. Nies lungatg ei ge bials sco

nossa Rezia sezza, sonors sco nos uals alpins, vigorus e stagns sco ils fils de nossas cadeinas de quolms — mo la fina e grondiusa rihezia e variaziun dils lungatgs vischinonts pli cultivai ha el buca pudiu contonscher. El ei sco ina gigia veglia d'oreifra construcziun, de ferm e niebel tun, mo disfavoreivlamein provedida mo cun duas treis cordas. Ei drova pli gronda inschignusadat de producir ord paucas cordas de tal instrument tonts bials e nobels suns sco ord in instrument senza munconza. Sriver in romontsch classic, lein dir veramein popular, ei per nus grev. Ed era quella caussa sto vegnir risguardada dal criticher. Denton avunda ussa!

Il meglier cussegl practic, ch'ins sa dar ton per la critica sco per la producziun literara ei quel: Prender per fundament las vertits cardinals: Giustia, prudientscha, fermezia, tempronza!

FL. CAMATHIAS.

